

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Sharqshunoslik. Востоковедение. Oriental Studies

SHARQSHUNOSLIK
ВОСТОКОВЕДЕНИЕ
ORIENTAL STUDIES

Jurnal websayti:

<https://orientalstudies.uz/index.php/os>XITOIY TA'LIM MUASSASALARI TOMONIDAN TUZILGAN TA'LIM
SHIORLARINING LEKSIK-SEMANTIK TASNIFI**Bobur G'iyosov**

Tayanch doktorant,

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: ta'lim shiorlari, struktura, semantika, leksika.

Annotatsiya: Modallik til sistemasining turli darajadagi birliklarining har birida mavjud. Morfologik tizim turli darajadagi birliklarning bir qismidir. Modallik esa bu gapning turli vositalar bilan ifodalangan funksional-semantik kategoriyasidir. Mayl kategoriyasi (tobelanish) fe'ning morfologik kategoriyasi bo'lib, modallikni ifodalovchi vositalardan biri. Lingvistikada modallik tushunchasi fe'ning mayl kengroq hisoblanadi.

Mayl kategoriyasi modal ma'nolarni ifodalashning alohida fe'ning morfologik kategoriyasi bo'lib, modallikni ifodalovchi vositalardan biri. Lingvistikada modallik tushunchasi fe'ning mayl kategoriyasidan kengroq hisoblanadi. Bu funksional-semantik kategoriya bo'lib, u ikkita kichik tip bilan ifodalanadi: voqelik modalligi va reallik modalligi.

Buyruq maylining shakli semantik jihatdan tinglovchini harakatga chaqiruv, undashini ifodalaydi. Bundan tashqari, imperativ kayfiyat nafaqat buyruq gap tipidagi shakllarni, balki taklif tipidagi gaplar shakllarini ham o'z ichiga oladi.

Indikativ maylning shakli semantik jihatdan keng: uning o'ziga xos ma'nolari faqat muayyan kontekstual sharoitlarda turli leksik-sintaktik muhitlar orqali amalga oshiriladi. Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, ushbu shaklning yetakchi modal ma'nosi so'zlashuv mazmunining so'zlovchi tomonidan o'rnatilgan voqelikka mos kelishidir.

Modallik (lot. modalis – modal, lot. modus – o'lchov, usul so'zidan) so'zlovchining o'z gapi mazmuniga munosabatini, nutqning maqsad qo'yishini, gap mazmunining munosabatini

ifodalovchi semantik kategoriyadir.

Modallik ishontirish nutq taktikasining tarkibiy qismidir. Adresatni ishontirishda adresant epistemik va optativ usullardan ham foydalanishi mumkin. Modallikni tanlash ma'ruzachi tomonidan qo'yilgan maqsadga erishish samaradorligida namoyon bo'ladi - suhbatdoshga ta'sir qilish va uni bayon qilingan nuqtayi nazarni qabul qilishga ishontirish.

Tilshunoslikda rag'batlantiruvchi modallikka ega bo'lgan jumlalarining turli semantik tasniflari mavjud va ularning hech biri buyruq konstruksiyalarining barcha turlarini hisobga olmaydi. Gapning shakllanishida na lug'at, na grammatika ustunlik qila olmaydi. Ular birgalikda gapning maqsadi va mazmunini yoritib bera oladi.

LEXICAL-SEMANTIC CLASSIFICATION OF EDUCATIONAL MOTTOES CREATED BY CHINESE EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Bobur Giyasov

PhD student,

Tashkent State University of Oriental Studies

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: educational slogans, structure, semantics, lexicon.

Abstract: Modality exists in each of the different levels of units of the language system. The morphological system is a part of units of different levels. Modality is a functional-semantic category of this sentence expressed by different means. The category of inclination (subordination) is a morphological category of the verb and is one of the means of expressing modality. In linguistics, the concept of modality is broader than that of the verb.

The category of inclination is a morphological category of a separate verb for expressing modal meanings, and is one of the means of expressing modality. In linguistics, the concept of modality is broader than the category of the mood of the verb. This is a functional-semantic category, which is represented by two subtypes: reality modality and reality modality.

The imperative form semantically expresses a call to action, an urge to the listener. In addition, the imperative mood includes not only imperative sentence forms, but also propositional sentence forms.

The form of the indicative mood is semantically wide: its specific meanings are realized only in certain contextual conditions through different lexical-syntactic environments. At the same time, it should be noted that the leading modal meaning of this form is the correspondence of the content of the speech to the reality established by the speaker.

Modality (from Latin *modalis* - modal, from Latin *modus* - measure, method) is a semantic category that

expresses the attitude of the speaker to the content of his speech, the goal setting of the speech, the relationship of the content of the speech.

Modality is a component of persuasive speech tactics. In persuading the addressee, the addressee can use both epistemic and optative methods. The choice of modality is reflected in the effectiveness of achieving the goal set by the speaker - to influence the interlocutor and convince him to accept the stated point of view.

In linguistics, there are different semantic classifications of sentences with stimulus modality, and none of them takes into account all types of command constructions. Neither vocabulary nor grammar can prevail in the formation of a sentence. Together, they can clarify the purpose and meaning of the sentence.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ УЧЕБНЫХ ДЕВИЗОВ, СОЗДАНЫХ КИТАЙСКИМИ УЧЕБНЫМИ УЧРЕЖДЕНИЯМИ

Бабур Гиясов

Докторант,

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова:
учебные лозунги, структура,
семантика, лексика.

Аннотация: Модальность существует на каждом из различных уровней единиц языковой системы. Морфологическая система входит в состав единиц разного уровня. Модальность – это функционально-семантическая категория данного предложения, выраженная разными средствами. Категория наклонения (подчинения) является морфологической категорией глагола и является одним из средств выражения модальности. В лингвистике понятие модальности шире, чем понятие глагола.

Категория наклонения представляет собой морфологическую категорию отдельного глагола для выражения модальных значений и является одним из средств выражения модальности. В лингвистике понятие модальности шире категории наклонения глагола. Это функционально-семантическая категория, которая представлена двумя подтипами: модальность реальности и модальность реальности.

Повелительная форма семантически выражает призыв к действию, побуждение к слушателю. Кроме того, повелительное наклонение включает в себя не только повелительные формы предложения, но и пропозициональные формы предложения.

Форма изъявительного наклонения семантически широка: его конкретные значения реализуются только в определенных контекстуальных условиях через разные

лексико-синтаксические среды. При этом следует отметить, что ведущим модальным значением этой формы является соответствие содержания речи действительности, установленной говорящим.

Модальность (от лат. *modalis* - модальный, от лат. *modus* - мера, способ) - смысловая категория, выражающая отношение говорящего к содержанию его речи, целеполагание речи, взаимосвязь содержания речи.

Модальность – это составляющая тактики убеждающей речи. В убеждении адресата адресат может использовать как эпистемические, так и оптативные методы. Выбор модальности отражается на эффективности достижения поставленной говорящим цели – повлиять на собеседника и убедить его принять изложенную точку зрения.

В лингвистике существуют различные семантические классификации предложений со стимульной модальностью, и ни одна из них не учитывает все виды командных конструкций. Ни лексика, ни грамматика не могут преобладать при построении предложения. Вместе они могут прояснить цель и смысл предложения.

KIRISH

Tahlilda shiorning lingvistik ahamiyatga ega bo'lgan qismi va shiorlarning xususiyatlarini aniq tavsiflovchi ulardagi imperativning turlari aniqlanadi. Shiorlarda motivatsiya holatlari pragmatik kontekstda xilma-xil bo'lganligi sababli, ta'lim shiorlarida qo'llanilgan imperativ konstruksiyalarni tahlil qilganda ijtimoiy xususiyatlar, leksik-grammatik va sintaktik konstruksiyalar shior semantikasini yana ham chuqur tushunishga imkon ochib beradi. Pedagogik nutq doirasida qo'llaniladigan ta'lim shiorlaridagi strategiyalar kabi omillarga alohida e'tibor qaratib, ularning motivi semantikasini ham hisobga olish kerak.

Zamonaviy tilshunoslikda siyosiy nutqning modalligi juda yaxshi tahlil etib chiqilgan, bu har qanday jamoat arbobi uchun nutqni samarali tashkil etishning amaliy ahamiyatini tushunish bilan bog'liq. Ilmiy va sud ishlarida fikrlash usullarini o'rganishga urinishlar ham amalga oshirildi. Biroq, ta'lim muassasalari tomonidan o'quvchilarni shiorlar yordamida ishontirish, da'vat modalligini o'rganish, shuningdek, pedagog nutqida ishontirishning modal xususiyatlarini o'rganish yetarli darajada emas. Modallikning zamonaviy lingvistik tushunchalari fransuz tilshunosi Sh. Balli tomonidan taklif qilingan nazariyaga asoslanadi. Uning fikricha, har qanday bayonotda ikkita komponent mavjud: dictum – asosiy mazmun va modus – modal komponent, ya'ni, so'zlovchining so'z haqidagi ixtiyoriy, aqliy yoki hissiy mulohazasi¹.

¹ Панфилов В.З. Категория модальности и ее роль в конструировании структуры предложения и суждения / В. З. Панфилов. – М., 1977. – С. 40–41. // Panfilov V.Z. Modallik kategoriyasi va uning gap va hukm tuzilishini qurishdagi roli / V.Z. Panfilov. – M., 1977. – B. 40-41.

Rus tilshunosligida modallik tushunchasini birinchi marta V.V. Vinogradov ilgari surgan. Akademikning fikricha, modallik gap mazmuni bilan voqelik o'rtasidagi munosabatni aks ettiruvchi, so'zlovchi nuqtayi nazaridan o'rnatilgan semantik kategoriyadir².

O.S. Axmanova modallikni so'zlovchining gapga munosabati va ifodalanganning voqelikka munosabati ma'nosiga ega konseptual kategoriya sifatida belgilaydi³. V. V. Vinogradov, G. V. Kolshanskiy, I. B. Xlebnikovalar modallikni semantik kategoriya deb hisoblaydilar, chunki modal ma'no turli lingvistik vositalar bilan ifodalanishi mumkin. Bularga grammatik (morfologik), leksik (modal so'zlar), leksik-grammatik (modal fe'llar) va intonatsion vositalar kiradi⁴. Modallik tushunchasini tushunishning kengligi uning tarkibiga kiradigan ma'nolar tizimini tartibga solish va farqlash zaruriyatiga olib keladi. Hozirgi vaqtda ko'pchilik tilshunolar modal munosabatlarning ikki jihatini ta'kidlaydigan tasnifni qabul qilishadi:

So'zlovchining gap mazmuni bilan voqelik o'rtasida *voqelik/reallik* nuqtayi nazaridan o'rnatadigan munosabati obyektiv modallikdir;

So'zlovchining gap mazmuniga munosabati subyektiv modallikdir;

Obyektiv modallik har qanday gapning majburiy belgisi va predikativ birlik – gapni tashkil etuvchi kategoriyalardan biri. U tilda fe'lning maxsus kategoriyasi – mayl (ko'rsatkich, buyruq, to'ldiruvchi) yordamida ifodalanadi.

Indikativ kayfiyatning shakllari gapni real kategoriyaga bog'laydi, subyunktiv (shartli, kerakli, rag'batlantiruvchi, majburiy) mayl esa gapni kerakli, talab yoki zaruriy tekislikka bildiradi.

TADQIQOTNING USULLARI

Tadqiqotning maqsadi Xitoy ta'lim muassasalari tomonidan tuzilgan ta'lim shiorlarini leksik-semantik tasnif etishdan iborat. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalar belgilab olindi:

1. Tanlab olingan da'vat etuvchi ta'lim shiorlaridagi fe'llarning mayllik kategoriyasi turlarini aniqlash.

2. Olib borilgan tahlilga ko'ra ta'lim muassasalari tomonidan tuzilgan da'vat etuvchi ta'lim shiorlaridagi fe'llarning mayllik kategoriyasi modallikni ifodalovchi grammatik kategoriyalar foiz ko'rsatkichini aniqlash;

3. Olib borilgan tahlil natijalariga ko'ra ilmiy xulosa berish.

Usullar. To'plangan materiallarning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib struktur tahlil, leksik-semantik va statistik tahlil usullaridan foydalanildi.

NATIJALAR

Fe'lning mayllik kategoriyasi modallikni ifodalovchi grammatik kategoriyadir. Quyidagi mayllik turlari mavjud:

² Виноградов В. В. О категории модальности и модальных словах в русском языке / В. В. Виноградов // Избранные труды. Исследование по русской грамматике. – М.: Наука, 1975. – С. 56. // Vinogradov V. V. Rus tilidagi modallik va modal so'zlar kategoriyasi haqida / V. V. Vinogradov // Tanlangan asarlar. Rus tili grammatikasi bo'yicha tadqiqotlar. – M.: "Nauka", 1975. – B. 56.

³ Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Изд. 2-е. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 608 с. – С. 237. // Axmanova O. S. Tilshunoslik terminlari lug'ati / O. S. Axmanova. – Ed. 2. – M.: "Sovet Entsiklopediyasi", 1969. – 608 b. – B. 237.

⁴ Алсынбаева Р.Г. Логическая и лингвистическая сущность категории модальности / Р.Г. Алсынбаева // Вестник Башкирского университета. – 2013. – Т. 18, No1. – С. 181–184. // Alsinbayeva R.G. Modallik kategoriyasining mantiqiy va lingvistik mohiyati / R.G. Alsinboeva // Boshqird universitetining xabarnomasi. 2013. – T. 18, No1. – B. 181–184.

1. *Indikativ* (lot. *modus indicativus*) – bunda fe'l pozitsiyasi reallikni ifoda etgan holda, ish-harakat o'tgan zamonda yoki hozirgi zamonda yuz beradi va bu qolgan mayl shakllarga qarama-qarshi hisoblanib, obyektiv modallikni bayon etib keladi.

奋笔疾书，改写人生篇章
挑灯夜读，铸造金色辉煌
[fèn bǐ jíshū, gǎixiě rénshēng piānzhāng
tiǎodēng yè dú, zhùzào jīnsè huīhuáng]

Yozishga intiling, hayot boblarini
qayta yozing, tunda o'qish uchun
chiroq yoqing, toki u oltin nur sochsin.

Bu shiorda bir harakat va holatning bajarilishi yoki bajarilmasligi uchun shart bo'lgan harakat va holatni bildirgan fe'l shakli ya'ni shart mayli shakli mavjud. Bu ta'lim shiori ham da'vat etuvchi shiorlar guruhiga mansub bo'lib, fe'lning orttirma nisbat, buyruq-istak mayl, II shaxs-son shaklida tuzilgan.

滴水穿石战高考，如歌岁月应无悔，乘风破浪展雄才，折桂蟾宫当
有时！ [Dīshuǐchuānshí zhàn gāokǎo, rú gē suìyuè yīng wú huǐ,
chéngfēngpòlàng zhǎnxióng cái, zhé guì chángōng dāng yǒushí].

Toshga
tomchilayotgan suv
toshni tomchi-tomchi
yemirgani kabi,
universitetga kirish
imtihoniga
tayyorlanayotgan
o'quvchi ham asta-
astalik bilan bu
kurashlarda o'z
qo'rquvini yengib
o'tadi!

Morfologik mayl shakllarining har biri umumiy va xususiy ma'noga ega. *Indikativ* - bu sodir bo'lgan, sodir bo'layotgan yoki sodir bo'ladigan ish-harakatni real, deb ifodalash.

1) tasdiqlovchi yoki inkor real modallik;

把握现在就是创造未来
[bǎwò xiànzài jiùshì
chuàngzào wèilái]

Hozirgi zamonni anglash kelajakni
yaratish demakdir.

高三高考高目标 苦学善学上好学
[gāosān gāokǎo gāo mùbiāo kǔxué shàn xué
shàng hàoxué]

Oliy o'quv yurtlariga kirish
imtihonlaridan ko'zlangan yuksak maqsad –
astoydil va qunt bilan o'qishdir.

2) gapda modal so'zlar, ayrim bog'lovchi va ergash gaplar ishtirok etganda ifodalanadigan subyektiv-baho modallik;

命运是选避者的隘口，
运气是奋斗者的嫌群

Taqdir – qochishni tanlaganlar toifasi,
omad – intilganlar sinfidir.

[mìngyùn shì xuǎn bì zhě de jiē kǒu,
yùnrì shì fēndòu zhě de xián qún]

辛苦三年，幸福一生
[xīnkǔ sān nián, xìngfú yīshēng]

*Uch yillik mashaqqatli mehnat
va kelajakda baxtli hayot.*

2. *Subyunktiv* – bunda fe'l shakli noreal pozitsiyada bo'lib, fe'lning indikativ shakliga opponent bo'ladi va ish-harakat kelasi zamonda bajariladi va uning semantik kategoriyasi subyektiv modallikka mansub hisoblanadi.

Subyunktiv (lot. *modus conjunctivus* yoki *modus subjunctivus*) subyektiv munosabat orqali mumkin bo'lgan, taxminiy, orzu qilingan yoki tavsiflangan narsalarni ifodalaydi. Subyunktiv *ergash* gapni bosh gapga *bog'lovchilardan* bo'lib, so'zlovchining harakatga munosabatini bildiradi. U mumkin bo'lgan, taxmin qilingan, orzu qilingan yoki tasvirlangan hodisani ifodalaydi.

Subyunktiv–bu zamon emas, balki fe'lning kayfiyati. O'z munosabatini, his-tuyg'ularini, shubhalarini, istaklarini va imkoniyatlarini ifodalash uchun ishlatiladi; ishonch va faktlar bayoni bundan mustasno – bu holda u endi subjunktiv emas, balki *indikativ* bo'ladi. O'z ma'nosiga ko'ra, buyruq mayli va kelasi zamon ko'rsatkichiga yaqin bo'ladi. U so'zlovchining irodasini, ko'pincha talabini ifodalashi bilan orzu qilingandan farq qiladi, orzu esa faqat uning xohishini ifodalaydi. Ko'mak mayli buyruq maylidan, amalga oshirilishi muayyan holatlarga bog'liq bo'lgan niyatni ifodalashi va kelasi zamonning ko'rsatkich maylidan asosan so'zlovchining niyatini, irodasini bildirishi bilan farqlanadi.

走过高考，前面是一片新天地
[zǒuguò gāokǎo, qián miàn
shì yīpiàn xīn tiān dì]

*Universitetga kirish imtihonlarini
topshirgandan so'ng, oldinda yangi
saboqlar kutmoqda.*

Kelasi zamonning indikativ mayli asosan ish-harakatning bashoratliligini ifodalaydi. Biroq, ba'zan to'ldiruvchi mayl kelasi zamonning ko'rsatkich mayli ma'nosida ham bo'lishi mumkin.

做一题会一题，一题决定命运 [zuò yī
tí huì yī tí, yī tí juéding mìngyùn]

*Bitta test savolini yecha, sen yana bir
karra bilim orttirasan, chunki bitta savol
ham sening taqdiringni hal etishi mumkin.*

Shunga ko'ra, subyunktiv maylning ikki turi farqlanadi: iroda yoki istak subyunktiv mayli (*modus conjunctivus volitivus*) va oldindan ko'ra bilishning subyunktiv mayli (*modus conjunctivus prospectivus*). Birinchisi, aftidan, buyruq mayli kabi, birinchi navbatda, faqat ijobiy gaplarda ishlatilgan.

3. *Konditsionalis* – shartli kayfiyat (lot. *modus conditionalis*) – ma'lum bir sharoitda orzu qilingan harakatlarni bildiruvchi kayfiyat, vaziyatga qarab taklif yoki mumkin bo'lgan harakatni ifodalaydi.

拼一分高一分，
一分成就终生
[pīn yī fēn gāo yī fēn,

*Agar siz bir ball uchun ham
kurashsangiz, bir ball sizning
orzularingizga yana bir qadam olib borar.*

yī fēn chéngjiù zhōngshēng].

不赢高考非英雄，
挥泪洒血誓成功
[bù yíng gāokǎo fēi yīngxióng,
huī lèi sǎ xuè shì chénggōng]

Agar siz kolleja kirish imtihonida g‘olib
bo‘lmasangiz, siz qahramon emassiz, ko‘z
yosh va qon to‘kib muvaffaqiyatga qasamyod
qilasiz.

4. *Optativ* (lot. *modus optativus*) – so‘zlovchining (ozmi-ko‘pmi qat‘iy) istagining ifodasi sifati; optativ semantika baholash va noreallik ma‘nolarini birlashtiriladi; bu istakning semantik zonasi bo‘lib, u ma‘lum ma‘noda markaziy modal ma‘nodir.

愿我们的梦想永不落空！
[yuàn wǒmen de mèngxiǎng
yǒng bù luòkōng]

Orzularimiz doimo amalga oshsin!

Optativ kayfiyatda turgan fe‘l majburiyat va imkoniyatdan farqli ravishda istakni vaziyatning predmetiga ham “istaydi” ham, so‘zlovchiga ham “istayman” nisbat berish mumkin; ikkinchi holda, biz odatda, grammatiklashuvning kuchayishi sifatida qaraladigan “loktiv bo‘lmagan” modallikdan “lokatsiyaviy”ga o‘tadi. Niyat ko‘rsatkichlari, shuningdek, istak ko‘rsatkichlari o‘z semantikasida noreal va real soha o‘rtasida oraliq bo‘lib, bu xususiyat Xitoy ta‘lim shiorlarida ham qo‘llaniladi.

5. *Imperativ* (lot. *modus imperativus*) – irodani (buyruq, iltimos yoki maslahat) ifodalovchi fe‘lning kayfiyat shakli. Agar optativ so‘zlovchining xohish-istagini, ta‘bir joiz bo‘lsa, sof shaklda ifodalasa, buyruq gap istak ifodasini induksiya ifodasi bilan birlashtiradi: buyruq so‘z shaklini talaffuz qilishning o‘zi so‘zlovchining murojaat etuvchini o‘ziga jalb qilishga urinishidir.

Imperativ – lingvistik iboraning talaffuzi ma‘lumotni yetkazishdan tashqari, qandaydir boshqa vazifaga ega bo‘lishining bir misolidir; boshqacha aytganda, bu holda lisoniy ifodaning aytilishi (noverbal) harakatga teng. Ushbu turdagi lingvistik hodisalar tilni o‘rganishga “*pragmatik davr*” boshlangandan so‘ng, A. Jeykobson va A. Benveniste ishlari bilan ajralib turadigan tilshunoslar orasida qiziqish uyg‘otdi. Motivlardan tashqari (istak modalligini ifodalash bilan bog‘liq) va‘dalar, bayonotlar bo‘lgan nutqiy harakatlar mavjud.

Motivatsiyani ifodalashning rasmiy va g‘ayratli vositasi sifatida imperativ doirasida ko‘plab kichik turlar mavjud. Motivatsiya turlari, birinchidan, so‘zlovchining so‘rov, maslahat, taklif, talab yoki biror harakatni amalga oshirish uchun ruxsat berishi va hokazolarga qarab kategoriyalilik darajasida farqlanadi. Ko‘pgina tillarda bu ma‘nolar turli morfologik ko‘rsatkichlar bilan ifodalanishi mumkin. Prototip imperativi A harakatning kelajakdagi bajaruvchisi so‘zlovchining bevosita adresati, ya‘ni ikkinchi shaxs ekanligini taxmin qiladi. Biroq, har xil turdagi “*aralash*” (yoki noto‘g‘ri) motivlar ham mumkin, ular birinchi yoki uchinchi shaxsga qaratilgan.

两眼一睁，开始竞争
[liǎng yǎn yī zhēng,
kāi shǐ jìng zhēng]

Ko‘zlaringizni oching va raqobatni
boshlang.

Bu ta'lim shiori da'vat etuvchi shiorlar guruhiga mansub bo'lib, fe'lining orttirma nisbat, buyruq-istak mayl, II shaxs-son shaklida tuzilingan. Shiordan maqsad A — o'quvchilarni B — ta'lim olishga targ'ib, ya'ni shior orqali da'vat etish matni shakllantirilgan.

脚踏实地，心无旁骛，珍惜分分秒秒
[jiǎotàshídì, xīnwúpángwù,
zhēnxī fēn fēn miǎo miǎo]

Osmonlarda uchmay, diqqatni
jamlang va har bir soniyani qadrlang.

Bu ta'lim shiori ham da'vat etuvchi shiorlar guruhiga mansub bo'lib, fe'lining orttirma nisbat, buyruq-istak mayl, II shaxs-son shaklida tuzilgan. Ushbu misolda, "jamlang", "qadrlang" imperativ shaklda bo'lib, subyektni ma'lum bir harakatga chorlamogda, bu konstruksiyada harakatni da'vat etuvchi va harakatni bajaruvchi obyekt va subyekt o'rtasidagi munosabat shaklini ko'rish mumkin. 珍惜分分秒秒 birikmasi da'vat etuvchi semantikani ifodalaydi. II shaxs-son birlik inkor fe'lining ko'rsatkichi shaklida yasalishi. hozirg kelasi zamon 心无旁骛 birikmasi esa ish-harakatni taqiqlash semantikasini o'z ichiga oladi.

遇难心不慌，寓易心更细
[yùnnàn xīn bù huāng, yù yì xīn gèng xì]

Qiyinchiliklardan aslo qo'rqmang,
doimo shay holatda bo'ling.

Bu ta'lim shiori ham da'vat etuvchi shiorlar guruhiga mansub bo'lib, kirish imtihonlariga qaratilgandir. Bu yerda shiorning asosiy vazifasi shaylikka va imtihonlardan qo'rqmaslikka da'vat etish, shiorda ikki fe'l buyruq-istak mayl, II shaxs-son shaklida kelgan bo'lib, buyruq gap shaklida kelgan. 寓易心更细 birikmasi da'vat etuvchi semantikani ifodalaydi.

别骂了，别骂了我们一定上重本！[Bi
é màle, bié màle
wǒmen yīdìng shàng zhòng běn].

Urishma, hech ham noshud bo'lma,
asosiy masalaga e'tibor qarat!

Adresat tomonidan kelasi zamon birligining II shaxs-son va 别— inkor operatori bilan birgalikda qo'llash orqali imperativ tusdagi shior hosil bo'lmoqda. Kontekstdan kelib chiqqan holda, o'zingni urishib, noshud bo'lma, diqqatingni kirish imtihoniga qarat, degan ma'no hosil bo'lmoqda. II shaxs-son birlik inkor fe'lining ko'rsatkichi shaklida yasalishi. hozirg kelasi zamon 别骂了 ish-harakatni taqiqlash semantikasini o'z ichiga oladi.

今日学习不努力明日村口卖洋芋！
[Jīnrì xuéxí bù nǔlì míngri cūnkǒu mài yángyù]

Bugun o'qimasang, ertaga
qishlog'ingda shirin kartoshka
sotasan!

Bu shiorda bir harakat va holatning bajarilishi yoki bajarilmasligi uchun shart bo'lgan harakat va holatni bildirgan fe'l shakli, ya'ni shart mayli shakli, kelasi zamon birligining II shaxs-son shakli mavjud. Kontekstdan kelib chiqqan holda, bu yerda 学习不努力 birikmasi orqali diqqatingni kirish imtihoniga qarat degan ma'no hosil bo'lmoqda.

十年一搏六月梦，

赢得寒窗锦绣程

[shí nián yī bó liù yuè mèng,

yíngdé hánchuāng jǐnxiù chéng].

O'n yillik saboqlardan so'ng, kirish

imtihonlarida talaba bo'lmoq uchun

harakat qiling va kelajak sari olg'a yuring.

Bu ta'lim shiori ham da'vat etuvchi shiorlar guruhiga mansub bo'lib, fe'lning orttirma nisbat, buyruq-istak mayl, II shaxs-son shaklida tuzilgan. Ushbu misolda, "harakat qiling", "olg'a yuring" birikmalari fe'lning imperativ shaklida bo'lib, subyekt obyektini ma'lum bir harakatga chorlamoqda, bu konstruksiyada harakat istak-mayl shaklda amalga oshirilmoqda. Yig'irgan harakat shiori II shaxs-son birlik fe'lining ko'rsatkichi shaklida h. kelasi zamon birikmasi sifatida da'vat etuvchi shior ko'rinishida yasalmogda.

6. Yussiv (nem. *Jussive*) – III shaxsga qaratilgan motivatsiyaning bilvosita shaklini (buyurtma, so'rov) ifodalovchi fe'lning kayfiyati. Bu buyruq gapdan II emas, balki III shaxsga qaratilganligi bilan farq qiladi.

放飞你的心灵，播撒你的希望！

[Fàngfēi nǐ de xīnlíng,

bōsǎ nǐ de xīwàng]

Yosh qalbingiz parvoz

qilsin, umid urug'larini seping!

勇往直前无悔青春

[yǒng wǎng zhíqián

wú huǐ qīngchūn]

Afsuslarsiz o'quvchi

paytingiz o'tsin.

7. Gortativ (ingliz. *hortative*, lot. *hortatus*, ragbatlantirish, ma'qullash fe'lidan olingan qism) – fe'l kayfiyatning bir turi, buyruq fe'li paradigmasining a'zosi. Gortativ so'zlovchi tomonidan ma'lum bir vaziyatni amalga oshirish istagini bildirish uchun ishlatiladi, bu vaziyatni anglash jarayonida so'zlovchi va qabul qiluvchining bevosita ishtirokini anglatadi. Bu ma'noni ifodalash uchun gortativ, qo'shimcha ma'nolardan ham foydalanish mumkin (ba'zan ularga boshqa qo'shni ma'nolar ham qo'shiladi). Modallik tadqiqotchilarining ishlarida "gortativ" atamasidan foydalanishning bir necha xil usullari mavjud. J.Saddok va A.Zviki buyruq gapning I va III shaxslarini gortativ deb atashadi. J. Baybi imperativ va gortativni turli kategoriyalar deb hisoblaydi va birlik / ko'plik bilan bog'laydi. Eng o'ziga xos tizimdan keyin V.A. Plungyan turadi, u buyruq yasovchi konstruksiyalarni ifodalash uchun 3 xil atamani qo'llaydi: I shaxs uchun "gortativ", II shaxs uchun to'g'ri "imperativ" va III shaxs uchun "yussiv".

奋战一百天，必过本科关

[Fènzhan yībǎi tiān, bìguò běnkē guān]

Yuz kun davomidagi

mashaqqatlardan so'ng, biz talabalik

maqomiga erishamiz.

血拼一百天 杀进重点线

[xuè pīn yībǎi tiān shā

jìn zhòngdiǎn xiàn]

Asosiy maqsadga erishish uchun 100

kun davomida mashq qilamiz.

8. Inyunktiv – "buyruq" – bu kayfiyat, masalan, sanskrit kabi qadimgi hind-evropa tillarida, unda ikkilamchi shaxs tugunlari mavjud va shakllanishi fe'l zamonlariga o'xshash – aorist va nomukammal. Biroq buyruq gapda ko'paytiruvchi bo'lmagani uchun u o'tgan zamon

qiymatiga ega emas. Funktsional jihatdan subyunktiv (tobe) va imperativ (buyruq) bilan solishtiriladi.

年少心气冲九州 矢志百日起扶摇!

[niánshào xīnqì chōng
jiǔzhōu shǐzhì bǎi rì qǐ fúyáo]

*Talaba bo'lish ishtiyoqi ila har kun erta
barvaqt turib, bilim olishga va'da beraman!*

天空飘来五个字，高考不是事！

[tiānkōng piāo lái wǔ gè zì,
gāokǎo bùshì shì].

*Beshta so'z: "men kirish imtihonidan
a'lo o'taman"!*

9. *Proxibitiv* (lot. prohibitiō, *taqiqlash*) inkor qilingan buyruq maylining belgilanishi bo'lib, uning pragmatik ma'nosi taqiqlash, "*salbiy buyruq*" ifodasida yotadi. Shunga ko'ra, tabiiy tillardagi imperativning og'zaki paradigmasining tuzilishi harakatga taklif ko'rsatkichlari (gortativlar) va bilvosita motivatsiya ko'rsatkichlari (yussiv) buyruqning o'zi asosida morfologik shakllangan deb talqin qilinishiga qarab farqlanadi. Ifodasi jihatidan taqiqlovchining morfologik (affiks) va nomorfologik (analitik) ko'rsatkichlari farqlanadi.

不像角马一样落后，
就像野狗一样战斗！

[bù xiàng jiǎo mǎ yīyàng luòhòu,
jiù xiàng yě gǒu yīyàng zhàndòu]

*O'z maqsading sari olg'a davvom yur,
hech ham ortda qolib nadomatga uchrama!*

遇难心不慌，遇易心更细！

[yùnnàn xīn bù huāng,
yù yì xīn gèng xì]

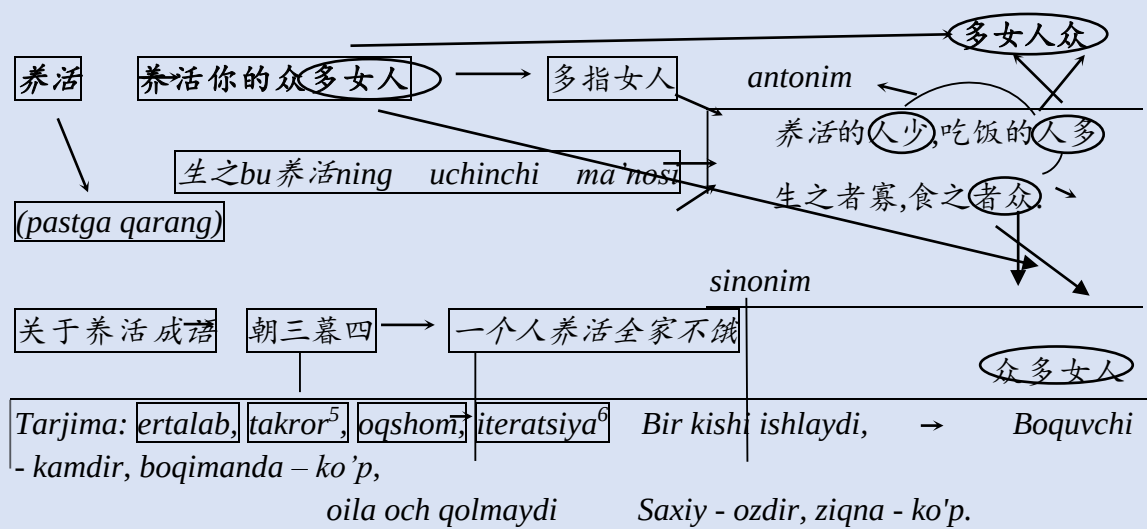
*Ko'p ham vahilanma lekin qiyinchilikka
duch kela hushyorlikni unutma!*

Xitoy ta'lim muassasalari tomonidan o'quvchilarni ma'lum bir maqsad sari da'vat etish uslubi hozirda sermahsul hisoblanadi. Biz ushbu maqolamizda Xitoy ta'lim muassasalari tomonidan tuzilgan shiorlarga tayangan holda ba'zi da'vat etuvchi ta'lim shiorlarini tanlab oldik va ularning struktur xususiyatlarini ko'rib chiqamiz. Xitoy ta'lim shiorlarini struktur tahlil etishning ikki xil usuli mavjud bo'lib, birisi shiorlardagi so'z birikmalarini sintaktik tahlil etish bilan bo'lsa, ikkinchi usul undan farqli o'laroq, shiorlardagi har bir ieroglifni morfologik tahlil etish bilan amalga oshiriladi. Agar biz ikkinchi usul bilan Xitoy ta'lim shiorlarini tadqiq etadigan bo'lsak, pastdagi misol kabi amalga oshiriladi.

So'z birikmasining mohiyatini sintaktik nuqtai nazardan talqin qilish o'zining qadimiy traditsiyasiga ega. Sintaktik nazariyalarning rivojlanishi protsessida bu yo'nalishning nazariy asoslari asta-sekin o'z mavqeyini mustahkamlamoqda va qaror toptirmoqda. So'z birikmasini gap tuzilishidan, kommunikativ jarayondan ajratib qarash uning funksiyasini noto'g'ri tushuntirishga olib kelishi mumkin. Chunki har bir so'z birikmasi fikrning to'g'ri amalga oshirilishi va aloqa aktining kommunikativ situatsiyasiga mos bo'lishi uchun faqat o'sha gap tarkibidagina mavjud bo'ladi. Shuning uchun ham so'z birikmalarini tilning nominativ birligi hisoblangan so'z bilan bir qatarga qo'yib, gapdan tashqarida ham mavjud bo'ldi deyish, so'z birikmasining tabiatiga unchalik mos kelmaydi.

Xitoy ta'lim shiorlarini struktur tahlil etishning ikki xil usuli mavjud bo'lib, birisi shiorlardagi so'z birikmalarini sintaktik tahlil etish bilan bo'lsa, ikkinchi usul undan farqli o'laroq shiorlardagi har bir ieroglifni morfologik tahlil etish bilan amalga oshiriladi. Agar biz ikkinchi usul bilan Xitoy ta'lim shiorlarini tadqiq etadigan bo'lsak, pastdagi misol kabi amalga oshiriladi.

不学习，如何养活你的众多女人？ [Bù xuéxí, rúhé yǎnghuo nǐ de zhòngduō nǚrén]
O'qimay, qanday boqasan o'z yaqinlaringni?

养活 yǎng huó; so'z yasalishi (ikki o'zakli qo'shma so'z): 养 boqmoq + 活 yashamoq;

Polisemantik so'z 1) ta'min-q (oila) 2) asramoq (hay.) 3) boqmoq (bola);
Omonofon - 炆火 yáng huǒ; 羊羖 yáng huò; 羊羖 yáng huò;

活 (yordamchi-bog'langan morfema) sifat – jonli; fe'l – yash-q; ot – hayot;

养 (o'zak-erkin morfema) fe'l – boqmoq, tug'moq, tarbiyalamoq; ot – ozuqa;

bu ieroglif yana 养 – yarim affiksial morfema sifatida ham ishlatiladi, bunda so'z yasashda hayvon va turkum morfemalar bilan qo'shilib, biror narsani ko'paytirish bo'yicha mutaxassis yoki mutaxassislikni bildiruvchi qo'shma otlar yasaydi: 养+马+家= otboqar; Demak, 养活 ifoda etilishiga ko'ra, ikki komponentdan tashkil topgan, ma'no jihatiga ko'ra erkin va bog'langan ikki morfemadan iborat so'z.

学习 xuéxí; So'z yasalishi (ikkita bog'langan morfema): 学 o'qimoq + 习 mashq q-q;

fe'l) o'rganmoq; ot) ta'lim

Omonofon - 雪溪 xuě xī; 穴隙 xué xì; 血洗 xuè xǐ

习 (yordamchi-bog'langan morfema) fe'l) mashq q-q; ot) odat;

⁵ A uch B to'rt: A va B yana va yana bo'lishini ko'rsatadi.

⁶ A uch B to'rt: iteratsiya – lingvistik kategoriya sanalib, u so'zlarni yagona kommunikativ birlikka bog'lash imkonini beradi.

学 (bog‘langan morfema) fe‘l) boqmoq, tug‘moq, tarbiyalamoq; ot) ozuqa; bu komponent ham yarim affiksial morfema sifatida ishlatiladi, ot so‘z turkumiga mansub so‘zlarga qo‘shilib, fan nomlarini (数学 shùxué - matematika, 物理学 wùlǐxué - fizika...) yasaydi va -logiya bo‘lib qo‘shilib, (社会学 shèhuìxué - sotsiologiya, 心理学 xīnlǐxué - psixologiya...) kabi so‘zlarni ham yasaydi.

XULOSA

Fe‘ning mayllik kategoriyasi modallikni ifodalovchi grammatik kategoriyadir. Quyidagi mayllik turlari mavjud:

1. Indikativ;
 - tasdiqlovchi yoki inkor real modallik;
 - gapda modal so‘zlar, zarrachalar, ayrim bog‘lovchi va ergash gaplar;
 - ishtirok etganda ifodalanadigan subyektiv-baho modallik.
2. Subyunktiv; 3. Konditsionalis; 4. Optativ; 5. Imperativ; 6. Yussiv; 7. Gortativ; 8.

Inyunktiv; 9. Proxibitiv.

Ta’lim muassasalari tomonidan tuzilgan da’vat etuvchi ta’lim shiorlarining modallik foizi ko‘rsatkichi

Ta’lim shiorlar	Indikativ	Sub-yunktiv	Kondit-sionalis	Optativ	Imperativ	Yussiv	Gortativ	Inyunktiv	Proxibitiv
Soni	26	2	3	2	48	6	4	6	4
Foiz	26%	2%	3%	2%	48%	6%	4%	6%	4%

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Karimov, A. A. (2022). The Problem of The Grammatical Category of The Chinese Language. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 5, 226–229.
2. Каримов, А. А. (2021). СООТНОШЕНИЕ ПОНЯТИЙНОГО И АССОЦИАТИВНОГО НАЧАЛО В ИЕРОГЛИФИЧЕСКОМ ПИСЬМЕ (на примере иероглифа 日 «солнце»). Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(Special Issue 1), 76–81.
3. Каримов А.А. Выявление исконных и приобретенных значений иероглифов 念, 讀, 看 (сравнительный анализ японского и китайского языков). // Материалы международной конференции по японоведению. Цукуба. Ташкент., 2020
4. Панфилов В.З. Категория модальности и ее роль в конструировании структуры предложения и суждения / В. З. Панфилов. – М., 1977. – С. 40–41. // Panfilov V.З. Modallik kategoriyasi va uning gap va hukm tuzilishining qurishdagi roli / V.Z. Panfilov. – М., 1977. – В. 40–41.
5. Виноградов В. В. О категории модальности и модальных словах в русском языке / В. В. Виноградов // Избранные труды. Исследование по русской грамматике. – М.: “Наука”, 1975. – С. 56. // Vinogradov V. V. Rus tilidagi modallik va modal so‘zlar kategoriyasi haqida / V. V. Vinogradov // Tanlangan asarlar. Rus tili grammatikasi bo‘yicha tadqiqotlar. – М.: “Nauka”, 1975.
6. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Изд. 2-е. – М.: “Советская энциклопедия”, 1969. – 608 с. – С. 237. // Axmanova O. S. Tilshunoslik terminlari lug‘ati / O. S. Axmanova. – Ed. 2. – М.: Sovet Entsiklopediyasi, 1969. – 608 b. – В. 237.

7. Алсынбаева Р.Г. Логическая и лингвистическая сущность категории модальности / Р.Г. Алсынбаева // Вестник Башкирского университета. – 2013. – Т. 18, No1. – С. 181–184. // Alsinbayeva R.G. Modallik kategoriyasining mantiqiy va lingvistik mohiyati / R.G. Alsinboeva // Boshqird universitetining xabarnomasi. – 2013. T. 18, No1. – S. 181–184.